

- „Pověz mi to, proč jsú vždy byli
na svém srdci tak neveseli.“
Tehdy vecě Brangenena
170 přivolavši k sobě Kurvenala:
„Co máme činiti my hubení
dřieve než máme ztratiti pána a paní?
Já bych radějši s nimi umřela,
mohla-li bych, a to bych neproměnila.
175 Ty můžeš dobře věřiti tomu.“
A tu se na to pitie rozpomenu.
Tamož do komory běžě
a toho pitie nikdiež nenaleze.
Tu stojec učini veliké lkánie,
180 řkúc: „Auve, Tristrame, milý pane,
bolí mě velicě nepokoj tvój,
vážilaf bych za tě život svój.
Neb ty a panna má
máta býti tak ztracena.“
185 I vecě velmi žalostivě
a poprosi hospodina milostivě,
aby ten, kto jim toho podal pitie,
musil sám svój život ztratiti.

3 doby dobyl, získal – 4 *vážil se* odvážil se – 5 *pojev* pojav – 7 *plavčí* lodník – 13 *přistavichu* se přistáli – 15 *jidechu* šli – 16 *vědě* vím – 22 *šenk* číšník – 24 *teď* zde; jedno jen – 26 *nepotáza* se nezeptala se – 28 *mněla*, by bylo domnívala se, že je – 30 *o tom* z toho; *sváda* svár, různice – 33 *poskyte* poskytl – 36 *na smysle něma* (duál) smyslů zbaveni – 38 *ižádný* žádný – 40 *byla sta* (duál) byli

46: domnívali se, že je přepadla... – 54 *túženie* zármutek, trápení – 55 *jechu se* začali; *obchoditi* stýkati se – 56 *obyčejnějie* častěji – 58 *milost* láska – 72 *nemocnost* neduživost – 73 *tuž* tu, tehdy

84 *skúšěnie* bolest, utrpení – 88 *bych věděla* kdybych věděla – 89 *bezživotie* smrt – 117 *pusiti* zkusiti – 120: a tak mě zbavil mé strasti – 140: věru, snad se bude snažit (porozumět) – 143 *vzpustiti* ponechat, svěřiti – 146 *sěde* usedla – 147 *pěče* starost – 148 *odjata* bez smyslů

149 *objat* pojat – 158 *ani pichu ani jechu* ani nepili ani nejedli – 160 *bezmále* téměř – 162 *nemože* nemohl – 163 *nedužiti* churavěti – 164 *v zlém bydle* v nedobrému stavu

165 *Kurvenal* panoš a spoluvychovatel Tristramův; *vzvědě* zvěděl – 166 *Brangenena* služka Izaldina, která s sebou tajně vezla kouzelný nápoj – 171 *hubení* ubozí – 176 *rozpomenu se* rozpomněla se – 178 *nenaleze* nenalezla – 184 *máta* (duál) máte

VÉVODA ARNOŠT

České zpracování této veršované epické skladby s tematikou rytířskou, napsané neznámým autorem podle středohornoněmecké předlohy z doby kolem roku 1300, vzniklo asi v 2. polovině 14. století, ale nelze vylučovat ani dobu dřívější.

Skladba líčí boje bavorského vévody Arnošta s jeho nevlastním otcem císařem Ottou. Historickým jádrem je tu nejspíše odboj švábského vévody Ludolfa proti císaři Ottovi I.

Vlastním těžištěm skladby je však líčení fantastických osudů hrdinových na rytířské výpravě do Jerusalema, kdy se dostává do neznámých zemí Orientu, což je prostředkem k uplatnění oblíbených exotických prvků. Český autor se od své předlohy neodchyluje, o samostatné zpracování se nepokusil, ale zato dává místy pronikat svému českému citění, takže se mu vévoda Arnošt proměňuje v hrdinu českého.

Z obšírné skladby (téměř o 6000 verších), prozrazující nadaného básníka, uvádíme úryvek vyprávějící o pobytu Arnošta a jeho družiny v Konstantinopoli, který končí vyplutím na moře za zpěvu písně „Hospodine, pomiluj ny!“.

(Vévoda Arnošt se svou početnou družinou přichází na svých rytířských výpravách do Uher, kde je králem okázale přijat a zahrnut počtami a dary. Z Uher se provázen královými posly vydává zanedlouho do Řecka:)

Tuť nic nemeškachu déle,
pojedut' převelmi vesele,
do Kunstopla města jede.
Když je řečský ciesař zvědě,
5 hroznú čest učini jemu,
Arnoštovi slovútnému;
i tēm, ktož sú s ním byli,
velikú čest jim činili.
Káza všechny dobře chovati
10 a všicku potrebu dáti.
Což kterému třeba bieše,
ten jako doma vezmieše.
Tu jsúc, počechuť se ptáti
a korábów vyhlédati,
15 chtiec své cesty nemeškati,
k božiemu se hrobu bráti.
Tak tu šest neděl přebychu,
krásnúť jim čest učinichu,
že což kniežat v zemi byli,
20 tiť je pro ciesaře ctili.
Neb tomu ciesař chtieše,
aby je ctili, tak rozkázal bieše.
A nežli šest neděl minu,
mnoho korábów priplynu,
25 vezúce drahú kúpi s sebú,
jakž mohlo býti v tu dobu.
Z těch korábów dvamedcítma najlepších biechu
a dobré pokoje v sobě mějiechu.
Arnošt s nimi nemeškaje
30 smluvi a je vsecky naje,
smluviv, aby bylo chystáno,
všem ku potřebě dobýváno.

Oděnie, což sú měli,
aby to vše spolu měli
35 a do korábów se brali
a potřeb s sebu dosti nabrali,
aby na stravu mohli mieti
do roka; toť káza vzieti.
To vše u ciesaře brali,
40 čehož na moře potrebovali.
Tenť jim nedal nic kúpiti,
všehoť jim kázal dobyti.
Tak Arnošt s svými sebrav se,
s nimi múdře potázav se,
45 jide před ciesaře toho,
jenž učinil jim cti mnoho.
Poče odpuštění bráti
a ze všie cti děkovati.

Zatiem ciesař kmene ctného,
50 vida toho šlechetného,
množstvie zlata nésti kázal,
všecko jemu dáti přikázal,
i všecněm obecně dáti dosti.
Podlé kniežecie štědrosti
55 ucti toho slovútného,
jakžto právě syna svého.
Když již všecko hotovo bieše,
což do korábów slušieše,
poče odpuštění bráti
60 Arnošt i všem děkovati.
Mnoho cti jemu učinili,
jakož by tu byl rodilý.
Počechuť lidé plakati,
jeho i jiných pykati;
65 nebo množstvie lida toho
z té země vybra se mnoho,
jenž se také brali
a s nimi se přichystali.
By kvílenie na vše strany.
70 Onděť panie i také panny
je provodie, přátelé,
onděť pláčí a všickni kvíelé.

- Neboť mnohý prietela ztratil
a domov se zase nevrátil.
75 Protož bylo co plakati,
nebo mnohého dietěte máti
odověla a osiřela,
tudy věčnú žalost měla.
A když se v koráb vsadichu
80 a od břeha odstrčichu,
pojedu přeč zpievajíce
a svým heslem volajíce:
„Hospodine, pomiluj ny!
Jezukriste, pomiluj ny!“
85 Tuť bohu se poručichu
a pokoru učinichu.

3 do *Kunstopla* do Konstantinopole (Cařihradu) – 4 je *zvědě* o nich *zvěděl* – 5 *hroznú* čest velkou počtu – 10 *všicku potřebu* vše, co potřebují – 14 *vyhlédati* vyhlížeti – 15 *cesty nemeškati* neotálet s cestou – 24 *příplynu* připlulo – 25 *drahú kúpi* draze nakoupené zboží – 27 *dvamedcítma* dvaadvacet – 30 *naje* najal – 32 *ku potřebě* dobýváno pro potřebu opatrováno – 42 *dobyti* opatřiti – 44 *potázav* se poradiv se – 45 *jide* šel – 47 *odpuštění* bráti loučiti se – 48 *ze vše cti* za všechnu počtu

64 *pykati* litovati – 66 *vybra* se vydalo se – 71 *provodie* vyprovázeti – 79 *vsadichu* se naložili se

Poznámky ediční

Legenda o svatém Prokopu

V Hradeckém rukopise (NUK XXIII G 92), fol. 1a-29a. Paleograficky spolu s přepisem dnes nevyhovujícím vydal Ad. Patera, Hradecký rukopis, Památky VIII, 1881, 2-77. Otiskujeme v. 29-190 (vynechány v. 40-69, jež vytvořil V. Hanka, Starobylá skládanie 1, na místě ztraceného 2. listu rkp, odkud je s vyznačením přetiskl Patera), 623-662 a 727-924; vycházíme z edice Paterovy. Literatura: V. Chaloupecký-B. Ryba, Středověké legendy prokopské, Praha 1953. Tam i odkazy na starší práce. – Jotace zachována a upravena v krátkých i v dlouhých slabikách všude.

28 jhrál *Pat]* ghar *rkp* – 109 jednoho *rkp]* jednoho *Pat* – 169 a 256 poprosite (*imper.*) poprosíte *Pat* – 204 do třetího dne] do trzetie doby dne *rkp*, *Pat*

Legenda o svaté Kateřině

Zapsána v t. zv. rkpe Štokholmsko-brněnském (knih. Stát. archivu, býv. Zem. archivu v Brně č. 555, fol. 1a-68b) z počátku 15. století. Rukopis z Rožmberské knihovny přešel do sbírek Rudolfa II. a odtud za třicetileté války odvezen do Švédska; vrácen byl r. 1878. První vydání pořídili K. J. Erben a J. Pečírka r. 1860. Paleograficky vydal Fr. Spina, Die alt-čechische Katharinenlegende der Stockholm-Brünner Handschrift, Praha 1913. V kritickém přepise naposledy vydána J. Vilikovským, Praha 1946. Literatura: J. Vilikovský, Písemnictví českého středověku, Praha 1948, str. 176-200; J. Hrabák, Ze studií o adjektivním a adverbialním živlu v Roudnickém Umučení a v legendě o sv. Kateřině, LF 71, 1947, 105-121, 216-230; Fr. Ryšánek, Příspěvky ke kritice a výkladu stč. textů, LF 76(1), 1953, 130-140.